

УДК 339.9:537

В. М. Клочко,
к. е. н., доцент кафедри світової економіки сільського господарства та інформаційних технологій, Харківська державна зооветеринарна академія

АКТУАЛЬНІ ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ

V. Klochko,
Ph. D., assistant professor of global agricultural economics and information technology,
Kharkiv State Zooveterinary Academy

CURRENT WAYS TO IMPROVE THE ECONOMIC EFFICIENCY OF LIVESTOCK PRODUCTION IN UKRAINE

Розглянуто основні проблеми галузі тваринництва. Зроблено аналіз зобов'язань України, які були взяті при вступі до Світової організації торгівлі (СОТ), що суттєво впливають на конкурентоспроможність продукції тваринництва. Зарубіжний досвід свідчить про важливість захисту внутрішнього аграрного ринку. США, ЄС і ряд інших країн формально виступають за розвиток вільної конкуренції, але достатньо ефективно захищають внутрішній ринок від виробників аграрної продукції країн, що розвиваються. Наведено індикатори розвитку тваринництва в Україні до 2020 року та шляхи збільшення виробництва продукції тваринництва і підвищення ефективності її одержання.

The basic problems of the livestock industry. The analysis of Ukraine's commitments that were taken on admission to the World Trade Organization (WTO), which significantly affect the competitiveness of livestock products. International experience demonstrates the importance of protecting the domestic agricultural market. U.S., EU and several other countries formally supports the development of free competition, but enough to effectively protect the domestic market from producers of agricultural products in developing countries. Shows indicators of livestock development in Ukraine in 2020 and ways to increase livestock production and improve its receipt.

Ключові слова: економічна ефективність, тваринництво, конкурентоспроможність, індикатори розвитку, Світова організація торгівлі (СОТ).

Key words: economic efficiency, livestock, competitiveness, Development Indicators, World Trade Organization (WTO).

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Найважливішим завданням галузі тваринництва в Україні є досягнення рекомендованих наукою норм споживання населенням продуктів харчування. Збільшення виробництва продукції тваринництва можливе тільки тоді, коли будуть створені умови для цієї галузі, тобто коли виробництво буде економічно ефективним та конкурентоспроможним на світовому ринку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання економічного стану галузі тваринництва в Україні та шляхів підвищення його ефективності вивчали ряд українських вчених — В.Я. Амбросов, С.М. Кваша, В.Я. Месель-Веселяк, Ю.О. Лупенко, В.В. Бовсуновський. Вчені велику увагу приділяли вивченню стану галузі тваринництва в Україні і значно менше пошуку шляхів підвищення його економічної ефективності.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження проблем, які стоять перед галуззю тваринництва та знаходження шляхів підвищення його економічної ефективності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Ринкова трансформація аграрного сектору України спричинила появу приватних форм власності, різних форм господарювання та широкого включення в економіку підприємств елементів ринкових відносин. Зміни економічної ситуації потребують нових підходів до організації конкурентоспроможного виробництва продукції, спроможності підприємств вести жорстку конкурентну боротьбу, швидко й адекватно реагувати на постійні зміни ринку, мобільно переходити на випуск нових видів високоякісної продукції, забезпечувати ефективність діяльності як виробників, так і переробників [1, с. 1].

Реалії ринкової економіки диктують необхідність підвищення економічної ефективності виробництва продукції тваринництва шляхом запровадження прогресивних енерго- і ресурсозберігаючих технологій та освоєння інших елементів конкурентоздатності виробництва. Встановлено, що адаптація галузі тваринництва до ринкових відносин вимагає систематичних зусиль із оптимізації структури виробництва, зниження питомих витрат виробничих ресурсів, постійного моніторингу вимог ринку до якості та асортименту продукції, вдосконалення економіко-організаційної структури аграрних підприємств, забезпечення паритетних взаємовідносин між різними сферами агропромислового комплексу [2, с. 35].

Основними проблемами галузі тваринництва є наступні:

- зниження поголів'я великої рогатої худоби, особливо корів у сільськогосподарських підприємствах;

- утримання господарствами населення 66 % поголів'я великої рогатої худоби, близько 55 % свиней, їх неспроможність виробляти продукцію, що відповідає міжнародним стандартам якості;

- загальне скорочення обсягів виробництва продукції скотарства;

- імпорт в Україну продуктів харчування тваринного походження низької якості, що робить неконкурентоспроможною на внутрішньому ринку аналогічну українську продукцію;

- відсутність вітчизняної селекційно-племінної бази високопродуктивних порід великої рогатої худоби та свиней;

- зменшення частки виробництва високоякісного м'яса великої рогатої худоби та свинини, заміна його більш дешевим та менш енергетично цінним м'ясом птиці, переважно курятини інтенсивної технології вирощування [3, с. 11—12].

Незначний рівень рентабельності виробництва тваринницької продукції зумовлений несприятливою ціновою ситуацією на ринку та відсутністю ефективного економічного механізму підтримки галузі. До основних проблем галузі тваринництва відноситься також: низька якість продукції, особливо молока; невідповідність стандартів європейському рівню; відсутність цивілізованої ринкової інфраструктури; неконтрольований імпорт; використання застарілих технологій та обладнання; слабкий рівень ветеринарного забезпечення. Ці проблеми вказують на системну кризу галузі й потребують втручання державних органів.

Суттєво впливають на конкурентоспроможність продукції тваринництва в умовах членства України в Світовій організації торгівлі (СОТ) закордонні компанії. Нами вивчено літе-

ратурні джерела [4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16] щодо зобов'язань України, які були взяті при вступі до цієї організації.

1. Україна взяла зобов'язання не субсидіювати експорт. Водночас значна частина країн-членів, насамперед розвинутих, зберегла за собою право використовувати такі заходи підтримки, як експортні субсидії та спеціальні захисні заходи, у використанні яких Україні відмовлено. Експортні субсидії мають право використовувати 36 членів СОТ, понад 20 країн-членів СОТ їх використовують, серед яких ЄС, США і Канада.

2. Державі не залишено можливості захищати національного виробника продукції тваринництва імпорнтними квотами, мінімальними імпорнтними цінами і заборонами на імпорнт. Україна також не вводитиме заборону на ввезення фаршу із яловичини, якщо вона не буде обґрунтована правилами СОТ, і зніме обмеження на експорт зернових.

3. Досить жорсткими є також зобов'язання України у сфері використання санітарних і фітосанітарних заходів. Із дати вступу до СОТ Україна зобов'язалася надавати перевагу міжнародним стандартам, регламентам і рекомендаціям над регіональними стандартами і стандартами інших країн як базі для розробки власних стандартів, технічних регламентів і процедур оцінки відповідності. Україна зобов'язалася до 30 грудня 2011 р. привести все своє технічне регулювання, яке використовує міжнародні стандарти як базу, у відповідність з Угодою про технічні бар'єри у торгівлі. Оскільки в Україні не заборонено використання антибіотиків і гормонів при відгодівлі худоби, буде дозволено імпорнт м'яса і м'ясопродуктів, при виробництві яких використовувалися гормони. Основна перешкода для українського експорту — невідповідність продукції стандартам якості. На цей час лише 52 % українських стандартів для сільськогосподарської продукції гармонізовано з міжнародними, для харчової промисловості показник становить 29 %.

4. Україна має зобов'язання перед СОТ по скороченню державної підтримки за "жовтою скринькою", яка визначена на рівні 3,043 млрд грн., або 602 млн дол. США. Крім того, залишається можливість підтримувати сільське господарство через "жовті" програми без скорочення в межах 5-відсоткового рівня підтримки de minimis як для окремих видів сільськогосподарської продукції, так і для непродуктових програм підтримки до 5 % від річної вартості виробництва валової продукції сільського господарства. Процес скорочення державної підтримки сільського господарства в розвинених країнах починався з високого рівня державного фінансування аграрного сектору.

Максимальний рівень внутрішньої підтримки в США на 1 працівника склав 6384 дол. і на 1 га сільгоспугідь — 51 дол., у Польщі при вступі в СОТ він був визначений у 923 дол. на 1 працівника і 226 дол. на 1 га, в Чехії — відповідно, 1443 дол. і 168 дол. В Україні встановлений рівень внутрішньої підтримки на 1 зайнятого в сільському господарстві не перевищує 165 дол. і на 1 га сільгоспугідь — 16,4 дол. Таким чином, Україною були прийняті зобов'язання по скороченню державної підтримки сільському господарству до нижчого рівня в порівнянні з багатьма країнами, особливо з нашими конкурентами на світовому ринку.

5. Держава зобов'язується постійно публікувати список товарів та послуг, ціни на які визначаються урядом. Україна обмежена в можливості закупівлі об'єктів цінового регулювання за цінами, що перевищують ціни світового ринку. Відповідні суми будуть класифікуватися залежно від сукупного виміру підтримки, і, щоб профінансувати такі операції, нам доведеться відмовлятися від інших програм, у тому числі прямої підтримки виробників.

У контексті ефективної реалізації комплексу угод СОТ забезпечення інноваційного шляху розвитку АПК України можливе за рахунок збільшення бюджетного фінансування тих видів підтримки сільського господарства, що не обмежуються вимогами СОТ (заходи "зеленої скриньки"). Найбільшу ефективність з точки зору пом'якшення негативних наслідків від приєднання до СОТ матимуть заходи, спрямовані на розвиток ринкової інфраструктури, обслуговуючих кооперативів, дорадчих служб, впровадження санітарних і фітосанітарних заходів, модернізація ферм, диверсифікація сільськогосподарського виробництва. Ці заходи належать до "зеленої скриньки" СОТ, їхнє фінансування не підлягає скороченню.

Сьогоднішня сировинна орієнтація України повинна бути щонайменше етапом у створенні потужної структури економіки з пріоритетом наукоємного виробництва товарів, що забезпечить підвищення її конкурентоспроможності. Конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції на світовому ринку має переважно демпінговий ціновий характер. Україна не має постійних "ніш" на світовому аграрному ринку.

Зарубіжний досвід свідчить про важливість захисту внутрішнього аграрного ринку. США, ЄС і ряд інших країн формально виступають за розвиток вільної конкуренції, але достатньо ефективно захищають внутрішній ринок від виробників аграрної продукції країн, що розвиваються (наприклад, затягування переговорів стосовно режимів реалізації продукції; пряма заборона на імпорт деяких товарів на основі порушення прий-

нятих в ЄС правил, норм, стандартів, технологій виготовлення; маніпулювання тарифами; субсидування; квотування; дискримінаційні правила реалізації продукції; державні закупівлі). Державне регулювання в розвинених країнах світу охопило всі стадії зовнішньоекономічної діяльності, починаючи від аналізу ситуації в країні і за кордоном, розробки зовнішньоекономічної стратегії, визначення структурних і географічних пріоритетів і закінчуючи використанням широкої системи заходів контролюючого і фінансового характеру, інформаційне забезпечення, збір і аналіз зарубіжної комерційної інформації.

Метою стратегії розвитку тваринництва є забезпечення стабільного нарощування виробництва продукції для потреб внутрішнього ринку, зокрема, для забезпечення фізіологічних норм харчування населення, збільшення експорту продукції, виробництва органічних добрив та підвищення ефективності галузі.

Індикатори розвитку тваринництва в Україні:

1. Збільшення виробництва валової продукції тваринництва у 2015 р. до 62,3 млрд грн., у 2020 р. — до 83,4 млрд грн, проти 41,8 млрд грн. у 2010 р.

2. Збільшення обсягів виробництва м'яса в забійній масі у 2015 р. до 3247 тис. тонн, у 2020 р. — до 4365 тис. тонн проти 2059 тис. тонн у 2010 р.

Досягнення мети стратегії розвитку тваринництва передбачається за рахунок здійснення системних заходів щодо забезпечення розширеного відтворення стада, підвищення інтенсивності використання поголів'я сільськогосподарських тварин, створення оптимальних за розмірами господарств і ферм усіх форм власності та господарювання; реструктуризації кормової бази, поліпшення лукопасовищного кормовиробництва, розширення площ культурних зрошуваних пасовищ; удосконалення існуючих і створення нових порід худоби, пристосованих до місцевих умов; впровадження інтенсивних технологій утримання худоби із застосуванням новітніх засобів комплексної механізації та автоматизації виробничих процесів на фермах та комплексах; підвищення продуктивності тварин; удосконалення економічних взаємовідносин між сільськогосподарськими та переробними підприємствами; впровадження у виробництво досягнень науково-технічного прогресу [17, с. 21—22].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Слід зупинитися на шляхах збільшення виробництва продукції тваринництва і підвищення ефективності її одержання:

1. Збалансованого поєднання державного і недержавного регулювання економіки агропромислового виробництва.

2. Активної державної підтримки розвитку АПК.

3. Удосконалення ринкових механізмів цінового регулювання, кредитно-фінансової і податкової політики.

4. Прискорення розвитку вітчизняного сільськогосподарського машинобудування та хімічної промисловості.

5. Посилення розвитку інтеграційних процесів у виробництві сільськогосподарської продукції та її промислової переробки.

6. Здійснення державної науково-технічної політики, поліпшення наукового, інформаційного і кадрового забезпечення АПК.

7. Раціонального використання земель, їх охорони.

8. Відродження соціального розвитку села.

Особливості структурної перебудови у тваринництві мають передбачати першочергове розв'язання таких завдань:

1. Забезпечення заготівлі кормів на умовну голову не менше 37—40 ц кормових одиниць та 3,8—4,2 ц перетравного протеїну.

2. Нарощування інтенсивності молочного скотарства.

3. Збільшення виробництва молока за рахунок підвищення продуктивності корів шляхом поліпшення маточного поголів'я та формування високопродуктивних молочних стад, впровадження інтенсивних ресурсозберіжних технологій.

4. Поліпшення відтворення в усіх галузях тваринництва та організації спрямованого вирощування молодняку для якісного оновлення маточного стада.

5. Якісне поліпшення наявних і виведення нових порід великої рогатої худоби.

6. Упровадження у виробництво досягнень біотехнології з метою прискорення селекції тварин з високим генетичним потенціалом продуктивності та відтворення.

7. Відродження виробничого потенціалу тваринницьких комплексів.

8. Підвищення ролі племінних заводів, розширення їх кількості, звільнення від невластивих їм функцій товарного виробництва, їх обов'язкова державна підтримка.

9. Забезпечення сталого ветеринарного благополуччя у тваринництві.

10. Інтенсивний розвиток спеціалізованого кормовиробництва.

11. Зосередження основного виробництва продукції тваринництва у великих і середніх

господарствах з колективними формами господарювання багатогалузевого профілю.

12. Створення економічних умов для нарощування потужностей з виробництва продукції тваринництва в особистих селянських і фермерських господарствах, а також підсобних господарствах підприємств і організацій.

13. Установлення паритетних цін на продукцію тваринництва, опрацювання і впровадження системи протекціоністських заходів щодо захисту конкурентоспроможності продукції вітчизняного виробництва.

14. Удосконалення матеріального стимулювання працівників галузі, підвищення рівня оплати їх праці за кінцеві показники роботи.

Література:

1. Дядик Т.В. Конкурентоспроможність виробництва молока в умовах ринку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата екон. наук: спец. 08.07.02 "Економіка сільського господарства і АПК" / Т. В. Дядик. — Дніпропетровськ, 2004. — 20 с.

2. Бовсуновський В.В. Особливості розвитку ринку продукції тваринництва в Україні / В.В. Бовсуновський // Науково-технічний бюлетень ІТ НААН — 2012. — № 108. — С. 29—36.

3. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України / [Жаліла Я.А., Собкевич О. В., Русан В. М. та ін.]; за ред. Жаліла Я.А. — К.: НІСД, 2011. — 39 с.

4. Амбросов В. Эффективность использования факторов расширенного воспроизводства в аграрном секторе / В. Амбросов // Экономика Украины. — 2009. — № 1. — С. 67—73.

5. Амбросов В. Я. Забезпечення державної підтримки сільськогосподарського виробництва в умовах членства України у СОТ / В. Я. Амбросов, В. М. Онегіна // Економіка АПК. — 2009. — № 2. — С. 15—24.

6. Кваша С. М. Вступ до СОТ: перспективи для аграрного сектора / С. М. Кваша // Облік і фінанси АПК. — 2008. — № 3. — С. 16—22.

7. Кваша С. М. СОТ та пріоритети аграрної економічної науки / С. М. Кваша // Економіка АПК. — 2008. — № 5. — С. 8—12.

8. Кобута І. В. Аграрна політика підтримки сільського господарства — нові виклики в зв'язку із вступом України до СОТ / І. В. Кобута // Облік і фінанси АПК. — 2008. — № 3. — С. 32—39.

9. Лузан Ю.Я. Розвиток державної підтримки аграрного сектора України в умовах член-

ства в СОТ / Ю.Я. Лузан // Облік і фінанси АПК. — 2008. — № 3. — С. 4—10.

10. Наслідки вступу до СОТ для української економіки: оцінка цінової конкурентоспроможності / [Баяр А., Кобута І., Шкарбан Є., Жигадло В., Шевцов О.]. — К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2007. — 39 с.

11. Один рік України у СОТ / [Свенчіцкі М., Кобута І., Жигадло В., Заїка А.]; за ред. М. Свенчіцкі — К.: Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки, 2009. — 46 с.

12. Осташко Т. О. Аналіз конкурентоспроможності товарів м'ясо-молочної групи на внутрішньому ринку України в умовах СОТ / Т. О. Осташко // Облік і фінанси АПК. — 2008. — № 3. — С. 22—31.

13. Оцінка наслідків угоди про вільну торгівлю між Україною та ЄС / [Ахтирко Є, Блінов О., Бордюг Б. та ін.]; за ред. Шумило О. — К.: Міжнародний центр перспективних досліджень, 2007. — 320 с.

14. Сеперович Н.В. Пріоритети державної підтримки галузі тваринництва в умовах СОТ / Н.В. Сеперович // Облік і фінанси АПК. — 2008. — № 3. — С. 40—45.

15. Супіханов Б.К. Перспективи розвитку агропромислового комплексу в умовах членства України в СОТ та формування зони вільної торгівлі з ЄС / Б.К. Супіханов // Економіка АПК. — 2008. — № 11. — С. 138—144.

16. Тулуш Л.Д. Розвиток системи оподаткування сільськогосподарських товаровиробників в умовах членства України в СОТ / Л. Д. Тулуш // Облік і фінанси АПК. — 2008. — № 3. — С. 46—60.

17. Стратегічні напрями розвитку сільськогосподарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2012. — 182 с.

References:

1. Diadyk, T.V. (2004), "Konkurentospromozhnist vyrobnytstva moloka v umovakh rynku", Ph.D. Thesis, Ekonomika silskoho hospodarstva i APK, Dnipropetrovsk State Agrarian University, Dnipropetrovsk, Ukraine.

2. Bovsunovskiy, V.V. (2012), "Osoblyvosti rozvytku rynku produktsii tvarynnytstva v Ukraini", Naukovo-tekhnichnyj biuletyn IT NAAN, vol. 108, pp. 29—36.

3. Sobkevych, O.V. Rusan, V. M. Yurchenko, A.D. and Skorokhod, V.O. (2011), Rozvytok ahrarnoho vyrobnytstva yak peredumova zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy, NISD, Kyiv, Ukraine.

4. Ambrosov, V.Ya. (2009), "Jeffektivnost ispolzovaniya faktorov rasshirennoho vospro-

izvodstva v agrarnom sektore", Jekonomika Ukrainy, vol. 1, pp. 67-73.

5. Ambrosov, V.Ya. and Onehina V. M. (2009), "Zabezpechennia derzhavnoi pidtrymky silskohospodarskoho vyrobnytstva v umovakh chlenstva Ukrainy u SOT", Ekonomika APK, vol. 2, pp. 15—24.

6. Kvasha, S. M. (2008), "Vstup do SOT: perspektyvy dlia ahrarnoho sektora", Oblik i finansy APK, vol. 3, pp. 16—22.

7. Kvasha, S. M. (2008), "SOT ta prioritytety ahrarnoi ekonomichnoi nauky", Ekonomika APK, vol. 5, pp. 8—12.

8. Kobuta, I. V. (2008), "Ahrarna polityka pidtrymky sil's'koho hospodarstva — novi vyklyky v zv'iazku iz vstupom Ukrainy do SOT", Oblik i finansy APK, vol. 3, pp. 32—39.

9. Luzan, Yu. Ya. (2008), "Rozvytok derzhavnoi pidtrymky ahrarnoho sektora Ukrainy v umovakh chlenstva v SOT", Oblik i finansy APK, vol. 3, pp. 4-10.

10. Baiar, A. Kobuta, I. Shkarban, Ye. and Zhyhadlo, V. (2007), Naslidky vstupu do SOT dlia ukraïns'koi ekonomiky: otsinka tsinovoi konkurentospromozhnosti, Analitychno-doradchij tsentr Blakytnoi strichky, Kyiv, Ukraine.

11. Svienchitski, M. Kobuta, I. Zhyhadlo, V. and Zaika, A. (2009), Odyn rik Ukrainy u SOT, Analitychno-doradchij tsentr Blakytnoi strichky, Kyiv, Ukraine.

12. Ostashko, T. O. (2008), "Analiz konkurentospromozhnosti tovariv m'iaso-molochnoi hrupy na vnutrishn'omu rynku Ukrainy v umovakh SOT", Oblik i finansy APK, vol. 3, pp. 22—31.

13. Shumylo, O. Akhtyrko, Ye Blinov, O. Bordiuh, B. (2007), Otsinka naslidkiv uhody pro vilnu torhivliu mizh Ukrainoiu ta YeS, Mizhnarodnyj tsentr perspektyvnykh doslidzhen, Kyiv, Ukraine.

14. Seperovych, N. V. (2008), "Prioritytety derzhavnoi pidtrymky haluzi tvarynnytstva v umovakh SOT", Oblik i finansy APK, vol. 3, pp. 40—45.

15. Supikhanov, B. K. (2008), "Perspektyvy rozvytku ahropromyslovoho kompleksu v umovakh chlenstva Ukrainy v SOT ta formuvannia zony vilnoi torhivli z YeS", Ekonomika APK, vol. 11, pp. 138—144.

16. Tulush, L. D. (2008), "Rozvytok systemy opodatkuvannia silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv v umovakh chlenstva Ukrainy v SOT", Oblik i finansy APK, vol. 3, pp. 46—60.

17. Lupenko, Yu.O. and Mesel-Veseliak, V.Ya. (2012), Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku, NNTs ІАЕ, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2013 р.